Destinat prezentării detaliate a vocabularului limbii române cu ajutorul glosării prin latină, *Dictionarium valachico-latinum* înregistrează, în cele 5325 de intrări, cel mai mare număr de termeni cunoscut din scrierile anterioare anului 1700; se remarcă corpusul bogat de regionalisme provenite din maghiară sau sârbă, glosele latineşti la câteva articole, care atestă utilizarea unor termeni de uz general consideraţi dispăruţi din secolul anterior, precum şi înregistrări ce reprezintă prime atestări sau permit coborârea în timp a datărilor deja cunoscute. Concluzia studiului filologic insistă asupra importanţei studierii manuscrisului *„pentru cunoaşterea evoluţiei scrisului literar într-o zonă culturală în care conştiinţa latinităţii limbii române a avut de timpuriu manifestări semnificative." p.35).*

Studiul lingvistic, realizat de un foarte bun cunoscător al istoriei limbii române literare, evidenţiază structura specială a textului dicţionarului, influenţată de modelul lexicografic latin, precum şi competenţa lingvistică remarcabilă a învăţatului bănăţean care s-a străduit să găsească soluţii de adaptare a grafiei latine maghiarizate pentru scrierea limbii române, să distingă omonimele, să sublinieze bogata relaţie sinonimică prin utilizarea aceleiaşi glose latineşti pentru mai multe cuvinte titlu.

Această ultimă şi modernă ediţie a *Dicţionarului*, a cărui valoare filologică şi lingvistică a fost evidenţiată, aşa cum am văzut , prin cele două studii amănunţite ale editorului, cuprinde, alături de textul propriu-zis, note pe marginea transcrierii şi a formei actuale a manuscrisului; un index exhaustiv al cuvintelor, formelor, locuţiunilor şi sintagmelor înregistrate, care permite o mai rapidă descoperire a informaţiei lingvistice existente în dicţionar; un glosar detaliat în care se găsesc cuvinte, forme şi fonetisme dispărute din limba literară actuală sau utilizate dialectal; facsimilele oferă celor interesaţi date despre original. Oricare dintre părţile acestei ediţii critice dezvăluie calităţile de filolog şi lingvist ale realizatorului ei.

Doina Marta Bejan, Universitatea „Dunărea de Jos" din Galaţi

* * *

✧ **Eugeniu Coşeriu**, ***Omul şi limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii şi lingvistică generală***, Antologie, argument şi note de Dorel Fînaru, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, 2009, 465 p.

Pentru cei preocupaţi de limbajul în complexitatea sa, dar şi pentru cei interesaţi de fenomenul cultural *in genere*, evenimentul editorial al anului 2009 ar trebui să-l constituie apariţia cărţii lui Eugeniu Coşeriu, *Omul şi limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii şi lingvistică generală*, Antologie, argument şi note de Dorel Fînaru (Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, 2009, 465 p.) [1]. Proiectul de publicare într-un singur volum a 16 studii [2] coşeriene este unul foarte ambiţios, întrucât uneşte şi eforturile a peste 20 de traducători [3] (din centrele universitare din Suceava, Iaşi, Cluj şi Bucureşti), mulţi dintre ei buni cunoscători ai operei coşeriene. Sunt adunate aici (după un plan convenit chiar cu E. Coşeriu, pe vremea când savantul participa la simpozionul ce-i poartă numele, organizat de Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava) texte fundamentale, devenite clasice în lumea lingviştilor: *Lingvistica generală, teoria limbajului, filozofia limbajului*; *Omul şi limbajul său*; *Limbajul între **physei** şi **thesei***; *Universaliile limbajului şi universaliile lingvisticii*; *Semn, simbol, cuvânt*; *Limbajul şi înţelegerea existenţială a omului actual*; *Teze despre tema «limbaj şi poezie»*; *Creaţia metaforică în limbaj*; *Determinare şi cadru*; *Logicism şi antilogicism în gramatică*; *Logica limbajului şi logica gramaticii*; *Semantica, forma interioară a limbajului şi*

BDD-R168 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:07:04 UTC)

structura profundă; *Dincolo de structuralism*; *Competența lingvistică*; *Nu există schimbare lingvistică*; *Timp şi limbaj*.

Editarea unui astfel de volum se impunea, deoarece, deşi majoritatea textelor fuseseră traduse şi publicate de-a lungul anilor în diverse reviste de specialitate sau de cultură, ele deveniseră cvasi-inaccesibile multor cercetători (îndeosebi celor tineri). Totodată, după cunoştinţele noastre, avem de-a face cu cea mai densă şi mai cuprinzătoare culegere de studii coşeriene în planul teoriei limbajului, depăşind volumele anterioare ce s-au tipărit cu un titlu identic în alte limbi: *El hombre y su lenguaje* (1977), *O homem e a sua linguagem* (1982), *L'homme et son langage* (2001) [4].

Meritele apariţiei acestui volum îi revin în mare măsură d-lui Dorel Fînaru, cadru didactic la Universitatea din Suceava, care a depus o muncă intensă ca volumul să fie o reuşită. În continuare, vom încerca să relevăm câteva note particulare ale ediţiei pe care o recomandăm cititorilor, contând pe o bună receptare.

Antologia este pregătită de un *Argument* şi o *Notă asupra ediţiei*, ambele semnate de Dorel Fînaru. *Argumentul* evidenţiază importanţa teoriei coşeriene pentru orientarea cercetărilor privind limbajul, apreciindu-se că „lingvistul român este figura dominantă a unei pleiade de mari lingvişti din care fac parte, printre alţii, E. Sapir, L. Bloomfield, R. Jakobson, A. Pagliaro, L. Hjelmslev, A. Martinet sau N. Chomsky. Situat *peste mode şi timp*, Eugeniu Coşeriu este autorul unei opere care, *pe cât se poate omeneşte prevedea*, va influenţa decisiv lingvistica şi ştiinţele limbajului pentru multe secole de acum înainte" (p. 7). Pornind de la Mircea Borcilă, cel mai însemnat exeget al lui Coşeriu din România, Dorel Fînaru reaminteşte liniile de forţă ale lingvisticii integrale coşeriene (citând, în acest sens, în traducere proprie, şi textul-sinteză *Zece teze despre esenţa limbajului şi a semnificaţiei*) şi maeştrii spirituali pe care i-a avut în gânditori ca Aristotel, Hegel, Humboldt, în special, dar şi Leibniz, Vico, Kant, Croce ş.a. În acelaşi timp, editorul remarcă şi unele trăsături ale stilului coşerian, cum ar fi claritatea şi profunzimea, însă şi umorul particular şi ironia fină ce-i dau o notă specifică. Nu în ultimul rând, se arată care a fost / este impactul teoriei sale în lume, unde s-au creat „şcoli" Coşeriu, deplângându-se faptul că ideile marelui savant sunt mai cunoscute în Japonia decât în România.

În *Notă asupra ediţiei* sunt prezentate principiile care au stat la baza întocmirii antologiei: „După cum probabil se ştie, Eugeniu Coşeriu avea obiceiul să colaboreze efectiv la realizarea unor traduceri sau măcar să revizuiască el însuşi multe din traducerile studiilor sale prin adăugiri, explicitări sau adaptarea exemplelor la limba în care se traduce textul-bază. De aceea, această antologie foloseşte pentru unele dintre versiunile cuprinse aici un procedeu traductologic mai puţin uzitat, şi anume o *traducere comparativ-cumulativă* constând în înglobarea tacită în traducerea românească a diferenţelor care apar între versiunile în limbile spaniolă, germană, italiană, franceză şi engleză" (p. 18). În acest scop, s-au utilizat, pe lângă textul originar, numai traduceri realizate în colaborare cu autorul sau revizuite de autor, ţinându-se seama şi de precizarea lui Coşeriu, după care forma din spaniolă (acolo unde există) este cea definitivă. Versiunile originare, variantele de traducere, textele confruntate şi contribuţia fiecărui traducător sunt specificate detaliat pe mai multe pagini (p. 19-27).

Cinci studii sunt traduse şi publicate aici pentru prima oară. Deoarece acestea au, pentru cei mai mulţi cititori români, savoarea ineditului în relaţia lor cu cel mai mare şi mai nedreptăţit lingvist român, vom încerca să facem o prezentare succintă a conţinutului fiecăruia din aceste cinci studii.

În *Lingvistica generală, teoria limbajului, filozofia limbajului* (ce reprezintă un capitol, adaptat, al monumentalei *Geschichte der Sprachphilosophie*), autorul respinge încercarea unor lingvişti de a reduce filozofia limbajului la lingvistica generală şi la cea teoretică. Ceea ce se înţelege astăzi prin filozofia limbajului nu ţine de aria de preocupări a lingvisticii: disciplinele lingvistice încep acolo unde se sfârşeşte filozofia limbajului.

În *Limbajul între **physei** şi **thesei*** Coşeriu schiţează problematica opoziţiei *physei – thesei*, adică a legăturii naturale sau convenţionale dintre „nume" şi „lucru", face o trecere în revistă a punctelor de vedere ale Antichităţii, ale Evului Mediu, ale Renaşterii şi ale

BDD-R168 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:07:04 UTC)

lingvisticii actuale pentru a ajunge la teza proprie: limbajul este calea de acces la lucruri şi, ca atare, este punct de plecare şi bază pentru ştiinţă. Limbajul în sine nu este însă ştiinţă. Ştiinţa începe prin limbaj, dar depăşeşte limbajul ajungând la lucrurile însele, revizuieşte delimitările făcute de limbaj şi întemeiază un limbaj nou, pentru propriile necesităţi de desemnare, adică „limbajul de specialitate".

În *Limbajul şi înţelegerea existenţială a omului actual*, la întrebarea ce deschide discuţia („în ce măsură poate contribui fenomenul limbajului la înţelegerea raţională a existenţei omului actual?"), savantul răspunde că „rezultatele lingvisticii nu sunt concludente pentru tema noastră", pentru că limbajul, ca unitate între raţiune şi lucru nu este reflecţie", este *logos semantikós* (expresie pur semnificativă), nu *logos apophantikós* (enunţ asertiv). Nici atitudinea modernă faţă de limbaj nu ne ajută. Filozofia limbajului, deseori, ori are prea multă încredere în limbaj vrând să caute în el adevărul „lucrurilor" desemnate, ori se aşteaptă prea mult de la un uz reglementat când se consideră limbajul doar ca instrument al gândirii logice şi se pretinde că se pot evita insuficienţele limbilor naturale prin construirea unui limbaj artificial.

În studiul *Semantica, forma interioară a limbajului şi structura profundă*, Coşeriu îşi propune să stabilească „sensul propriu al aşa-numitei teorii transformaţionale şi, totodată, locul ei în cadrul lingvisticii" (p. 282) plecând de la examinarea unor concepte fundamentale ale gramaticii transformaţionale în lumina relaţiei lor cu concepte ale teoriei lingvistice „pretransformaţionale". Începe prin a demonstra că *structura de adâncime* a gramaticii transformaţionale nu are nimic comun cu *forma interioară* a lui Humboldt, cu care credea că o poate echivala (şi chiar a făcut-o) Noam Chomsky. Gramaticienii transformaţionalişti nu studiază limba ca sistem de funcţii, structurile propuse de ei nu sunt structurile lingvistice şi gramatica vorbirii pe care o fac ei nu este unica gramatică corectă şi adecvată a limbilor. Gramatica transformaţională e o gramatică relaţională, aşa-numitele transformări nefiind decât o specie de relaţii între paradigme distincte ale limbii.

În *Dincolo de structuralism*, autorul susţine că structuralismul trebuie depăşit în studiile de lingvistică nu eliminându-l, ci recunoscând ceea ce este valabil în structuralism. Dincolo de structuralism înseamnă pentru Coşeriu: **a**) a fi interesat de toate cele trei planuri ale limbajului, adică a face nu numai o lingvistică a limbii, ci şi o lingvistică a vorbirii în general şi o lingvistică a discursului / textului; **b**) chiar şi în lingvistica limbii trebuie să se adauge studierii *sistemului* funcţional al limbii şi studierea altor două niveluri: nivelul *normei* (adică al realizării normale în comunitatea lingvistică) şi nivelul *tipului* (al principiilor de organizare a limbilor); **c**) a face o *lingvistică scheologică* (< gr. σκευος □lucru□) care să studieze contribuţia cunoaşterii lucrurilor la activitatea vorbirii; **d**) a întemeia şi alte discipline lingvistice în care să fie studiate contribuţiile *metalimbajului* şi, respectiv, ale *discursului repetat* la activitatea vorbirii; **e**) a depăşi concentrarea structuralistă pe descrierea sistemului funcţional al limbii, adică pe descrierea *omogenităţii* (dată de alteritatea limbajului) şi a-ţi îndrepta atenţia către studierea *varietăţii* limbii (dată de natura sa creatoare). Pe scurt: a trece dincolo de structuralism înseamnă a explica *întreaga* „competenţă" a vorbitorilor.

Volumul mai conţine o *Anexă* (p. 355) în care descoperim o scurtă scrisoare emoţionantă a lui E. Coşeriu trimisă, în 1992, din Tübingen, lui Dumitru Irimia, ca răspuns la ştirea că universitatea ieşeană (la care învăţase ca student) hotărâse să-i confere titlul de *doctor honoris causa*. Tot astfel, sunt cuprinse un rezumat în franceză (*Résumé* – p. 356-359), o *Bibliografie Eugeniu Coşeriu* cvasi-completă (p. 361-400, înregistrând mai tot ce s-a publicat sub semnătura savantului până în anul 2002) o listă cu *Opere citate de autor* (p. 401-410), un *Indice tematic* foarte detaliat (p. 411-460), urmat de un *Indice de autori* (p. 461-465).

Dacă la toate acestea adăugăm şi numeroasele note (unele chiar consistente) care însoţesc, în subsol, traducerile din volum, atunci putem avea o imagine a pasiunii şi a acribiei cu care Dorel Fînaru a îngrijit această antologie de referinţă, ce nu trebuie să lipsească din biblioteca niciunui cercetător sau cadru didactic preocupat de problemele limbajului.

BDD-R168 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:07:04 UTC)

În magistralele sale *Lecții de lingvistică generală* [5], Eugeniu Coşeriu declara că „în lingvistica mondială e dificil să nu-i datorezi nimic lui Saussure". În contextul actual, propriile cuvinte i se potrivesc savantului român şi operei lui, „fără cunoaşterea căreia nu se mai poate face astăzi lingvistică nicăieri în lume" (după cum apreciau şi cei care i-au îngrijit volumul de *Prelegeri şi conferințe*). În aceeaşi ordine de idei, ne permitem să anticipăm că lingvistica românească a secolului XXI va fi (şi) coşeriană (sau nu va fi deloc?), fără să înțelegem prin aceasta că, în viitor, cercetătorul trebuie să fie un *homo unius linguistae (vel linguisticae)*. Din contră, conform spuselor aceluiaşi lingvist [6], adevăratul cercetător trebuie să manifeste independență în gândire, valorificând în mod creator achizițiile disciplinei noastre. *Se impune însă ca suportul epistemologic pe care se articulează întregul demers să fie unul solid, altminteri efortul duce la rătăciri fără sens*.

Ca atare, se cuvine să-i mulțumim domnului Dorel Fînaru pentru contribuția sa la procesul de recuperare şi de punere în drepturi „în țara lui" a operei celui mai mare lingvist român şi a unuia dintre cei mai mari teoreticieni ai limbajului din lume.

Nu putem încheia fără să remarcăm şi condițiile grafice foarte bune în care s-a tipărit cartea, dar mai ales coperta inspirat aleasă, ce reproduce „Şcoala ateniană" a lui Rafael, avându-i în centru pe Platon şi pe Aristotel.

NOTE

[1] Se cuvine să amintim că, pe urmele lui Hegel, Coşeriu afirma că limbajul este o formă de cultură (alături de artă, religie şi mitologie, ştiință şi filozofie), dar şi baza culturii înseşi, întrucât conține în germene toate celelalte forme.

[2] În realitate sunt 17, dacă socotim şi textul, extrem de concis şi de concentrat, *Zece teze despre esența limbajului şi a semnificației*, preluat în întregime în *Argumentul* lui Dorel Fînaru (p. 9-13).

[3] Avem datoria de a le menționa măcar numele: Eugenia Bojoga, Florin Bratu, A. Covaciu, Constantin Dominte, Vasile Dospinescu, Dorel Fînaru, Dumitru Irimia, Lucian Lazăr, Laura Mihăileasa, Nicoleta Loredana Moroşan, Eugen Munteanu, Angela Petriuc, Cătălina Pînzariu, Mihaela Pohoață, Ramona Pohoață, Ciprian Popa, Ana-Maria Prisăcaru, Georgeta Rață, Ioana Rostoş, Nicolae Saramandu, Lavinia Seiciuc, Dan Stoica, Emma Tămâianu.

[4] Cu mențiunea că din antologia în limba franceză s-a publicat doar primul volum (din cele două proiectate), conținând, în cea mai mare parte a sa, aproape toate studiile consacrate de Coşeriu lexematicii.

[5] Coşeriu, Eugeniu (2000). *Lecții de lingvistică generală*. Chişinău: Editura Arc, p. 118.

[6] *Ibid*., p. 57.

Ioan S. Cârâc, Universitatea „Dunărea de Jos" din Galați
Cristinel Munteanu, Universitatea „Constantin Brâncoveanu"
din Piteşti, Filiala Brăila

* * *

✧ **Cristian Moroianu,** ***Dicționar etimologic de antonime neologice***, Editura Universității din *Bucureşti*, Bucureşti, 2008, 459 p.

Volumul semnat de Cristian Moroianu [1], intitulat *Dicționar etimologic de antonime neologice* (publicat în 2008 la Editura Universității din Bucureşti), prezintă, ca idee, un caracter inedit în lexicografia românească, impunându-se prin vastitatea materialului înregistrat şi prin acribia cu care este întocmit, ceea ce demonstrează o bună cunoaştere a principiilor care trebuie să stea la baza unei asemenea lucrări. Dar o astfel de carte „nu iese din goluri", întrucât autorul nu se află la prima întreprindere de acest gen, nici în ceea ce priveşte lucrul la o operă lexicografică (este de amintit *Dicționarul împrumuturilor latine în limbile romanice*

BDD-R168 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:07:04 UTC)